

JE LI TREBALO KLICATI »DANKE DEUTCHLAND«

Tvrtko Jakovina

Michael Libal: »Njemačka politika i jugoslavenska kriza 1991. – 1992.« / Preveo Zoran Bošnjak / Golden marketing-Tehnička knjiga / Zagreb 2004., str. 240

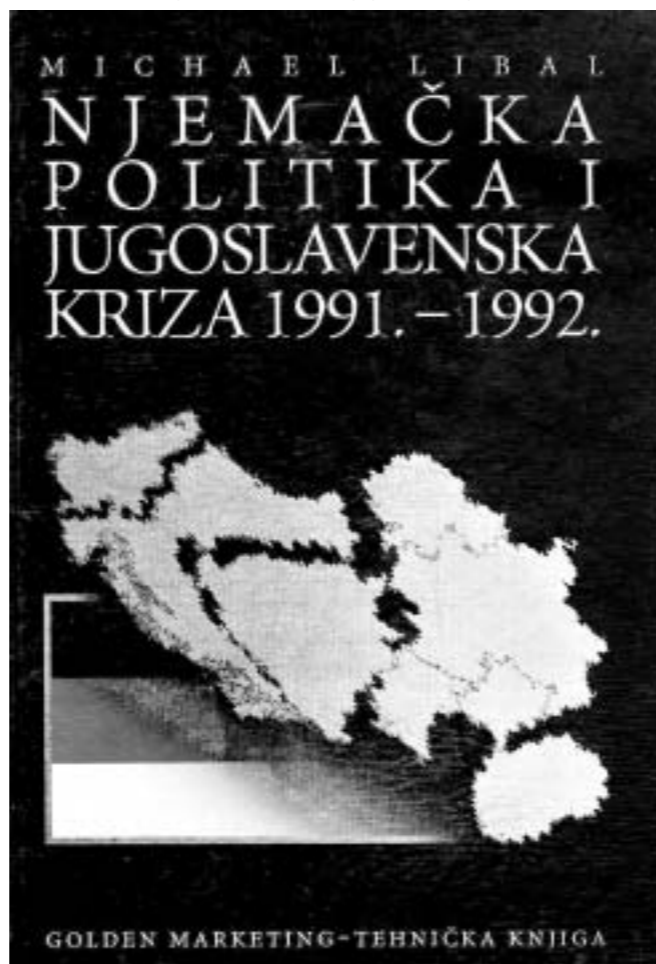
U kasno proljeće 2000. godine u jednom od washingtonskih klubova gdje se okupljaju umirovljeni diplomati, predavanje o Jugoslaviji održao je Walter Roberts. I sam bivši diplomat kojeg je jugoslavenska vlada 1973. nakon što je objavio knjigu »Tito, Mihailović i Saveznici 1941. – 1945.«, proglasila personom non grato, u jednom se trenutku, osvrćući se na priznanje Slovenije i Hrvatske, obratio posljednjem američkom veleposlaniku u Beogradu Warrenu Zimmermannu, koji je sjedio u publici. Upitao ga je je li istina da je Hans Dietrich Genscher, u to vrijeme njemački ministar vanjskih poslova, morao odstupiti sa svoga položaja jer je zagovarao prerano priznanje tih dviju republika. Zimmermann se pridigao, nasmijao i rekao da se nada da je to bilo upravo zato.

Pitanje »preranog« priznanja i njemačko zauzimanje za vlade u Ljubljani i, napose, Zagrebu, jedna je od najčešćih fraza u ustima Slobodana Miloševića na sudenju pred Međunarodnim tribunalom u Haagu. Svima koji su mišljenja da je priznanje Hrvatske i Slovenije 1991. godine došlo prerano, trebalo bi preporučiti da barem pokušaju razumjeti slijed argumenata koje u svojoj knjizi »Njemačka politika i jugoslavenska kriza 1991.–

1992.« iznio njemački diplomat, početkom devedesetih šef odjela koji je koordinirao politiku Bonna i Berlina u Jugoistočnoj Europi, Michael Libal. Svima koji misle da je Njemačka vodila jednostranu, pristranu i nerazumnu politiku, treba preporučiti Libalov postupak: povratak izvorima, analizu datuma, konferencija, dokumenata.

Bonn nikoga nije mogao prisiliti

Osnovno pitanje, drži Libal, nije je li diplomacija Savezne Republike Njemačke kancelara Kohla i ministra Genschera vodila prohrvatsku ili prosecesionističku politiku, već je li ta politika bila dobra, opravdana i humana? Konačno, je li Njemačka u politici priznanja solirala, ili je vodila računa o europskim partnerima? Valjda i posljednji laik mora razumjeti da je formalno priznanje Njemačke došlo tek malo prije priznanja ostalih članica EU-a. Zar itko može misliti da je službeni Bonn tada mogao prisiliti Pariz i London, Madrid ili Rim da učine nešto što nisu željeli ili protiv čega su se i sami zalagali? London i Bonn donijeli su istu odluku jer je ona bila utemeljena na brojnim rezolucijama i sastancima europskih diplomata. Libal također često ističe

kako je Genscher bio iziritiran promidžbenom kampanjom u Srbiji koja je poništavala desetljeća dobrih odnosa između dviju zemalja. Doista, u malo vre-

meni pokvareni su brižljivo građani odnosi. Nijemcima je ideal samoodređenja, odbijanje sile i antipatija prema vojsci koja olom i komunističkom ideologijom

juriša na uglavnom slabo naoružane i jedinstvene građane republike koja ne želi živjeti pod ičijom dominacijom, bio jači od bizarnih tvrdnji onih koji su zapravo smatrali da se dvije trećine građana nekadašnje Jugoslavije mora žrtvovati za opstanak Federacije i ujedno živjeti pod Miloševićevom vlašću?!

I djelatni diplomati mogu pisati

U vrijeme kada svijet, pa tako i Hrvatska, s posvećanošću nezainteresiranošću promatra što se događa u sudanskoj pokrajini Darfur, dijelom se može shvatiti zašto su neke zemlje prilično nezainteresirano promatrale što se događa u Hrvatskoj. Može se shvatiti da su mnogi, posve neupućeni, mogli smatrati da je nekadašnja Jugoslavija zato bila najbolje rješenje. Ali onima koji su vodili politiku moralo je biti jasno, kako naglašava Libal, da raspad Jugoslavije nije započeo 1991. godine, već dolaskom Miloševića na vlast 1987. godine. Ako se pogleda kako je teško teški proces pregovora, sastanaka ministara Europske zajednice i zemalja članica KESS-a (danas OESS-a), pa rad pravnih stručnjaka s Badinterom tijekom 1991. i 1992. godine, stječe se dojam da je logika priznanja,

osude nasilja, ipak stalno bila jasna. Možda prespora za one koji su bili u ratu, ali nikako ne krivudava.

Michael Libal danas je njemački veleposlanik u Republici Češkoj. Politolog i povjesničar pokazao je da i djelatni diplomati mogu pisati knjige o aktualnim događajima i zbivanjima u kojima su sami sudjelovali. To je vjerojatno razlog što su dijelovi ove publikacije suhi, analitičarski, bez imena, bez spominjanja tko su bili najglasniji protivnici određenim njemačkim stavovima. Jednoga dana kada dokumenti iz arhiva postanu dostupni javnosti, bit će zanimljivo vidjeti kakve su reakcije i izvještaji njemačkoj diplomaciji stizali od generalnih konzula u Zagrebu, Ljubljani i veleposlanika u Beogradu.

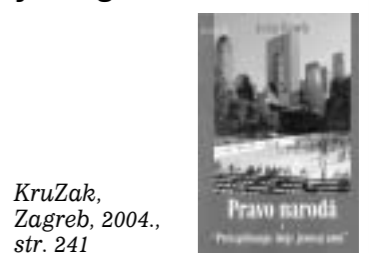
»Rekoh i spasih dušu svoju« rečenica je kojom je Libal završio prvo, glavno poglavlje knjige u kojem navodi tijek pregovora od ljeta 1991. do početka 1992. godine, kada je Njemačka bila najglasnija. U drugom poglavlju problematizira, pa i polemizira s nekim studijama o jugoslavenskoj krizi, napose lorda Owena i Susane Woodward.

Odlično je da Libal danas možemo čitati i na hrvatskom. Nadati se je da naša diplomacija i historiografija priprema zbirke dokumenata, razgovora, memoara i studija o našim kontaktima, lobiranju i procesu priznanja.

IZLOG KNJIGA

John Rawls

»Pravo naroda i 'Preispitivanje ideje javnog uma'«

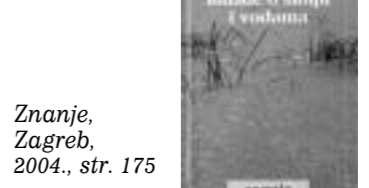

KruZak, Zagreb, 2004., str. 241

Najutjecajnij američki politički filozof 20. st. John Rawls u »Pravu naroda« izlaže koncepciju vanjske politike liberalnog naroda prema drugim narodima. Autor kaže da ta knjiga predstavlja »vrhunac« njegovih »razmišljanja o tome kako bi razložni građani i narodi mogli mirno zajedno živjeti u pravednome svijetu«.

Ivan Aralica

»Balade o šiblju i vodama«

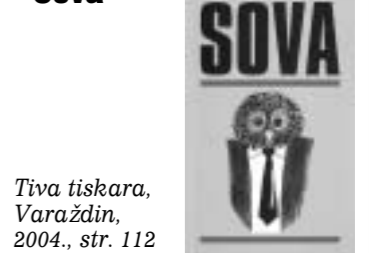

Znanje, Zagreb, 2004., str. 175

Iza naslova »Balade o šiblju i vodama« otkriva se čitatelju 20 pripovijedaka koje je jedan od najpopularnijih suvremenih hrvatskih književnika pisao i objavljivao u lokalnim listovima i časopisima od 1954. godine pa do svoje prve knjige, zbirke pripovijedaka »Svemu ima vrijeme« (1967.).

Nenad Ivanković

»Sova«

Tiva tiskara, Varaždin, 2004., str. 112

»Sova« je roman o ljubavi, novinarstvu i Udbi. Iako je glavni lik novinar jednog nisko nakladnog dnevnika, istinski junak priče je Vlatko Skež, sudac, odvjetnik i političar. »Sova« je, među ostalim, i priča o tajnim dokumentima te o posljednjih sedam-osam godina hrvatske stvarnosti.

Lovorka Čoralić

»Venecija: kraljica mora s lagunarnih sprudova«

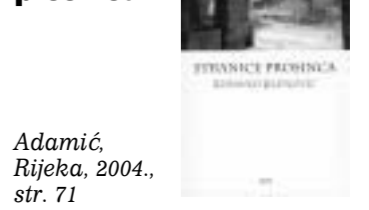

Meridijani, Samobor, 2004., str. 171

Knjiga donosi sažet i pregledan osvrt na temeljne sastavnice iz povijesti i kulture grada koji je i za Hrvate jedna od najučestalijih i najdominijih turističkih destinacija, ali o čijim višestoljetnim vezama s našom obalom još premalo znamo.

Zdravko Jelenović

»Stranice prosinca«

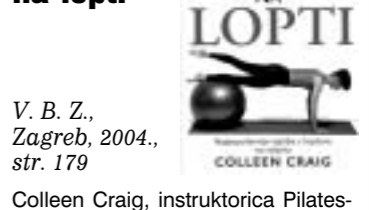

Adamić, Rijeka, 2004., str. 71

Pjesnički prijenac Zdravko Jelenović otkriva nam toga autora na posebne nov način, koji više nije novinarski oštar i kritičan, ali je tematski neodvojiv od njegova dosadašnjega pisanja. U Jelenovićevim stihovima i dalje prevladava tema iseljenštva, no njegove su pjesme istodobno i svojevrsna lirski rekapitulacija vlastita života.

Colleen Craig

»Pilates na lopti«

V. B. Z., Zagreb, 2004., str. 179

Colleen Craig, instruktorka Pilates-metode, u knjizi »Pilates na lopti: najpopularnije vježbe s loptom na svijetu« nudi jedinstvenu sintezu Pilates-metode i vježbi na lopti. Ta metoda vježbanja upoznaje nas s posebnim načinom postizanja kondicije uz pomoć vježbi niskoga intenziteta, ali velike učinkovitosti.

MIROSLAV MIČANOVIĆ
UTJEHA KAOSA

PISANJE JE CRIMEN

Stjepan Gulin: »Katapult« / Društvo hrvatskih književnika / Zagreb, 2003., str. 99

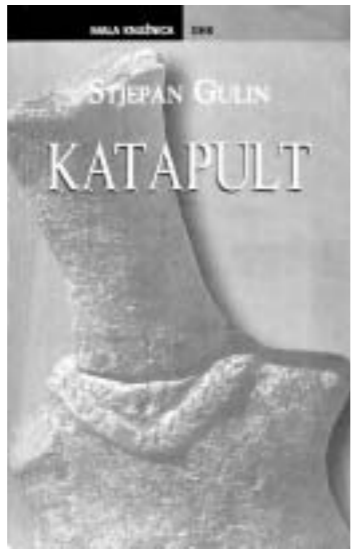
Knjiga pjesama Stjepana Gulina »Katapult« (Biblioteka Mala knjižnica Društva hrvatskih književnika, knjiga 5, DHK, Zagreb, 2003. Urednik: Borben Vladović) svojevrsni je nastavak i uvjetno rečeno drugi dio duologije »pjesničkog obrata«.

Naime, prethodna knjiga »Nitko ne griješi ako šuti« (2003.) bila je prevratnička i iznenadila je (ili šokirala) njegove dosadašnje kritičare i čitatelje. Autor u pjesničkoj javnosti poznatih knjiga (između ostalih: »Kovine«, »Riječi«), koje je kritika uglavnom prešutjela, ispisao je u furioznom tempu slike svakodnevice uhvaćene i fragmentirane iz novinskih naslova, oglasa, usklika ulice i govora grada. Nižu se dijabolični likovi (generali, predsjednici, crkveni velikodostojnici, kriminalci...), mijenjaju sustavi i institucije, ali koliko god se činilo čitatelju da je riječ upravo o onima koji se sada vrte na ekranima, izmiču mu njihova imena i mogli bismo biti u Latinskoj Americi, Meksiku ili gdje već ne.

Tvrđnja da je »Nitko ne griješi ako šuti« – knjiga ciničnog šetača i slušača, prijenosnika vijesti i poluvijesti, koji ne »po-teže mač« samo na druge, nego propitujući mjesto vlastita govora (pisanja), nerijetko tematizira periferiju pjesničkog zanata i njegovih protagonista – istodobno se odnosi i na »Katapult«. Pjesnik se žestoko obračunava s vlastitom dosadašnjem poetikom oko koje je »lebdjelo ozačje 'siromaštva' i zamislji svijeta kao svijeta dobrih stvari: autor iznosi sve laži/veherentno/pune geste/drama je istinita/zasluzna nobela// od pasa se ne vide ljudi/vlasnički pedigre naopak je/plutam ko odrješen brod/ aber got sagt nein/ nein onanieren// a što će reći onaj koji/ zaista je pjesnik (A šta će reći).

Autor, kojeg se doživljavalo kao samotnika, pjevača ispovjednih i formalno strogih formi, pjesnika razlogovske egzistencijalne tekture, spušta se u središte života, ali dolazeći mu s ruba: kao osluškivač, kriptograf, tekstopisac sposoban stvoriti ritmičan i upravo zbog toga somnabulan i nestvaran svijet. Kritičar (K. Bagić) tvrdi da su mu tek zadnje dvije knjige priskrbile zasluženu pozornost, i to ponajviše »zahvaljujući mladim pjesnicima i kritičarima (...) jer Gulin tim dvjema knjigama-blizancima nudi svoju inačicu tzv. stvarnosne poezije (na kojoj pjesnici devedesetih upravo inzistiraju).

Što se događa i tko se ili što se »katapultira« u novoj knjizi Stjepana Gulina? Čitatelj koji ne može prihvatiti igru s označiteljima, promijenjenim značenjima i mjestima, ulovljene slogove, nizove slova i, iz druge ili treće ruke, uhvaćen zalet ri-

ječi ili njezin (konačni) pad – ostat će pred zatvorenim vratima ove poezije. Ili, riječima pjesnika, bit će katapultiran zauvijek iz njezina okružja! Međutim, ne treba sumnjati da prema takvom tipu pisanja, kreiranja pjesničkog teksta ima otpora na različitim mjestima (koja vrednuju i institucionaliziraju, potvrđuju autorsko mjesto u književnosti / kulturi) i govornika se itekako dotiču prešućivanja ili otpori...

»Katapult« je konstruiran na temelju prešutne polemike (ili otvorenog dijaloga) i suprotstavljanja tišini (i nemaru, misli on) koji okružuje »pjesnički zanat«. Istodobno, kao da odmahuje i prepušta se lavini događanja, govoru ulice i vijesti, zahvaća ih, obavlja izbor, svada se i motri, jer je »pisanje pjesma promptan posao/ ne trpi odlaganja/ a zatim začudni kameleon/ problem svijeta nezakomiti sud« (Vječni smetlar).

Ostaje odgovoriti sadašnjem (ili budućem) čitatelju, hodaču kroz (pjesnički?) tekst: što je generator te poezije i gdje je njezin ključ? Krešimir Bagić na pitanje: Gdje se pojavljuju poezija u toj poplavi šarenih referenci? – odgovara: »U diskurzivnom tonu koji sve te događaje je klišajski, spaja i oduzima im važnost. (S. Gulin) sugerira kako nije važan pojedinačni eksczes koji uvodi u pjesmu nego da je čitava stvarnost u koju je uronjen zapravo jedan veliki eksczes.«

Paradoksalno, istrgnute riječi i konteksti, u režiji pjesnika, ritmične i prividno prepisane strukture, gibaju se i traju s novim značenjima i s drukčije mjerom težinom kao što »stablo diše punim plućima/ slobodno u prostoru nabrekla/ gola čimjenica neba« (Pisanje je crimen).

Uvjerjenje kritike da je Stjepan Gulin pjesnik u godinama kada više ne može biti »ni prethodnica ni izvidnica, već sudnik ili usputnik« u skupnom portretu hrvatske poezije, knjigama »Nitko ne griješi ako šuti« i »Katapult« stubokom je promijenjeno – i više to oga!

STRAST I MODERNOST

Ivica Matičević: »Baklje u arhivima«. Rasprave o hrvatskoj književnosti / Znanje / Zagreb 2004., str. 270

Vinko Brešić

Ivica Matičević (1966.), asistent Akademijina Zavoda za književnost i urednik Matičevina *Vijenca*, pripadnik je mlađega naraštaja književnih istraživača. Jedan je od autora prvoga našeg književnoga tzv. »malo« leksikona i autor studije o biblijskom predlošku u drami hrvatske avangarde (*Raspeti Juda*, 1996.), a nedavno je objavio i petnaestak rasprava o hrvatskoj književnosti u knjizi simbolična naslova »Baklje u arhivima« (Znanje, Biblioteka itd., ur. Ana Lederer).

Prve dvije rasprave posvećene su Titu Stroziju, tj. njegovim »Fragmentima romana« i ranim dramama, treća biblijskom intertekstu Kosorove drame »Pomirenje« kao primjeru postupka usvajanja biblijskog predloška za razliku od Strozijeva modela osvajanja. Na čelu druge skupine priloga je pod naslovom »Zašto su zgode šegrtu Hlapića čudnovate?« A odgovor glasi: zbog »spretnog i inventivnoga spoja romanesknog i bajkovitog«. »Slučaj Kumičićeve novele 'Slučaj'« Matičevićem tekstološkom analizom napokon se stavlja – ad acta. Dvama sljedećim prilogima zajedničko je Slavnija: jedan se bavi udjelom slavonskih pisaca u zadarskoj *Zori dalmatinskoj*, drugi recepcijom dalmatinskih pisaca u slavonskoj književnosti XVIII. stoljeća.

Matičevićeva stara tema, hrvatska književnost u doba NDH, ovaj put se ogleda u analizi onodobne recepcije Begovićevih djela, a ona bijaše u os-

novi nastavak predratne. Bilješka o književnim polemikama Franje Fančeva pripada u svojevrsne književnopolitičke pikantije, a slično je i s Tomom Matičem, predmetom posebne Matičevićeve rasprave.

Bez obzira na u predgovoru očitovana načela komponiranja knjige, Slavnija otvara i treći blok rasprava; ovaj put predmet je recepcija Josipa Kozarca te Vjekoslava Klaića kao kritičar – »naobrazen i upućena u stvari književne struke«, ali bez izgrađena kritičkoga profila. S *Vijenčevim* urednikom, Bartolom Inhofom, stvari međutim, stoje drukčije,

a kako – valja čitati u njegovu književno-kritičkom profilu.

Malo više svjetla sa svoje baklje Matičević baca i na kritički doprinos Ivana Krnica, našavši i objavivši mu nepoznati rukopis o kritici i književnosti hrvatske moderne. Na pitanje Zašto Ivan Krnic nije volio »mlade«?, tj. zašto nije postao ono što je objektivno mogao, Matičević odgovara: jer nije pristajao na lakonsku podjelu na »mlade« i na »stare«, tj. na »dobru« i »lošu« književnost. A da je Josip Bogner doista bio jedan od najpotentnijih naših kritičara, izvan je sumnje za našega autora; on Bognera stavlja u red Barac-Haler-Kombol-Maraković, a nudi i klasifikaciju naše književne kritike.

Iz nove Matičevićeve knjige progovara ozbiljan i temeljit istraživač kojemu je poznato koliko još naša filologija nije otvorila fileova. Sve to ništa ne vrijedi ako se ne gleda i kroz moderne naočale, pa i više: ako se ne gleda barem s malo strasti. A Matičeviću ne manjka ni jednog ni drugoga. Valja vlastitu nacionalnu književnu baštinu iznova otkrivati, tj. čitati i osmišljavati, poručuje, da ne bude samo mrtvo slovo na papiru, tj. u – arhivima.

Ukratko, nekoliko je Matičevićeve opsesivnih točaka: prva je metodološka, a tiče se povjerenja u artefakt i njezin uvijek moderan interpretacijski okvir, druga je tematska, i unutar granica novije hrvatske književnosti ovdje se kristaliziraju dvije-tri specijalističke teme: drama i kritika te Slavnija.

ČITANJA DRUGAČIJH

Henri Michaux: »Barbarin u Aziji« / S francuskog prevela Ana Buljan / Litteris/ Zagreb, 2004., str. 186

Grozdana Cvitan

Kad se umjetnik odlučuje na pisanje putopisa? Ponešto o tome francuski pjesnik i slikar Henri Michaux izrekao je u knjizi putopisa »Barbarin u Aziji«, analizirajući teme bliskosti odnosno udaljenosti prostora i kultura, izazov nepoznatog suprotstavljen neprepoznatljivošću poznatog. Elemente iznenađenja i dojam cjelovitosti može dati samo susret s novim. Potpuna cjelovitost rezervirana je ipak samo za prostor u kojem čovjek živi, ali između živjeti i upoznavati upravo je ona bitna razlika koja nagoni putopisca na izvješća o susretu sa svjetovima koji mu se u pojedinim prigodama razotkrivaju.

Iako je u Michauxovoj knjizi »Barbarin u Aziji« riječ o zemljama Dalekog istoka i za autora neoporno novim prostorima, tekstovi u knjizi ponajmanje su putopisnog karaktera. Poneki zapis o neobičnoj ptici, ribi koja sklapa svoju peraju kao lepezu, imenovanim i još neimenovanim pojavama životinjskog svijeta smještenim između prašnjavih stabala indijske unutrašnjosti i mutnih voda Gangesa (rijeka čije ime prevedeno u knjizi glasi: Ganga) samo su naznake prostora, rijetke razglednice na koje Michaux ne obraća veću pozornost. Naznačivši vrevu gradske ulice on se zanima za one koji u vrevu čine i koji svojim ustrojem svijeta u njoj sudjeluju. Ljudi čiji kasinski ustroj odolijeva stoljećima, či-

je siromaštvo nije poziv na samilost, čija je bijeda čista i čija je ukupnost života proizšla iz drugačije raspoređenih dominantnih vrijednosti, religije, kreativnih izazova predstavljaju ono čudo svijeta s kojim se susreće i o kojem želi upoznati čitatelja.

Moda novih svjetova trajna je i podjednako zanimljiva ljubiteljima pejzažska za umjetnika i misaonih spoznaja, a svijet zahvaća u valovima. Godine u kojima je putovao Michaux, između dva svjetska rata, jedno je od vremena tih valova, vremena zanimanja za nove i drugačije vrijednosti, za svjetove koje su njihovi istraživači prispodobljavali europskim i iz te komparativne slike izvještavali o novom. Točnije, europski sustav vrijednosti ono je što takav autor, pa i Michaux uvijek ima na umu (a što očekuje i od svog čitatelja) i iz čega gradi svoje sudove i zapažanja. Međutim, to nisu sudovi o vrijednosti ustroja nego o njegovu postojanju i različitosti. On nema poriv misionara za pokrštavanjem tj. privođenjem u vlastitu vjeru, poriv veleposjednika, okupatora i pljačkaša za bogatstvima dalekih svjetova, poriv pustolova za provodom, prijevatom ili uzbuđenjem koji ujedno biva i spoznaja i lekcija o različitosti i intervencija u vrijednosni sustav različitosti.

Vrijednost je pojava po sebi i do nje Michaux pokušava prodrijeti bez intervencije osobnih prioriteta osim jednog jedinog uvjerenja: Europa je dovoljno stara, stabilna i egzotična

da oni koji je susretnu (izravno ili posredno), njezinu snagu počinju manifestirati kolebanjem u vlastitim vrijednostima.

Euroljanin poput Michauxa zna da filozofija pridonosi razumijevanju svjetova, ali ponekad može biti i suprotno, on zna da susret s novim sadrži susret s tolikim brojem elemenata da ih je teško spoznati naknadno: svjetovi rođenja i svjetovi susreta zauvijek su različiti, ali o fragmentima tih svjetova može se izvještavati. On izvještava o glazbi, kazalištu, poeziji, romantici, odnosu prema smrti, obitelji, trgovini, odnosu prema prirodnom i umjetnom, i napokon o vlastitom odnosu prema svemu tome. Žao mu je što Hindusi, za razliku od Gurki ne gledaju čovjeka u oči, žao mu je što se u nekim kulturama nije moguće sporazumijevati znakovima, što negdje stabla zaustavljaju u rastu kako bi intervencijom u prirodno stvorili prirodu po mjeri vlastita shvaćanja ljepote, a nesklad boja ono je što će najzavršnije zamjeriti zapisujući svoje spoznaje o ljudima i njihovim vrijednostima na Dalekom istoku. Bio je očaran Istokom i kad se s njim nije razumio, kad ponešto nije uspijevao prihvatiti, bio je duhovit i u razumijevanju i u neprihvatanju.

Kontekstualiziranost vremenom nastanka nužan je čimbenik za shvaćanje ukupne vrijednosti »Barbarina u Aziji«, ukupne vrijednosti Michauxova razumijevanja svijeta s kojim se mnogi i danas teško mire.